

AGNIESZKA BUCZAK

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

EDUKACJA ZDROWOTNA W KSZTAŁCENIU JĘZYKOWYM W ŚWIETLE ANALIZY PODSTAWY PROGRAMOWEJ I PODRĘCZNIKÓW DO NAUKI JĘZYKÓW OBCYCH

Abstrakt: Zgodnie z aktualną podstawą programową wiodącą rolę w szkolnej edukacji zdrowotnej pełni przedmiot wychowanie fizyczne. W celu zapewnienia większej efektywności kształcenia treści prozdrowotne powinny być stale obecne w innych przedmiotach szkolnych. Doskonale warunki do prowadzenia edukacji zdrowotnej stwarzają lekcje języka obcego. Wskazuje na to nie tylko podstawa programowa, ale także sugestie metodyków, a przede wszystkim analiza podręczników dopuszczonych do użytku w szkołach. Sposób realizowania edukacji zdrowotnej w ramach języka obcego nowożytnego zależy w dużej mierze od decyzji nauczyciela. Należy zatem uwrażliwić dydaktyków, a zwłaszcza studentów filologii obcych o specjalności nauczycielskiej, na konieczność zintegrowania treści prozdrowotnych z programem kształcenia językowego. Badania międzynarodowe wykazały, że taka praktyka służy nie tylko poprawie zdrowia uczniów, ale także zwiększeniu ich osiągnięć szkolnych.

Słowa kluczowe: edukacja zdrowotna, kształcenie językowe, podstawa programowa, nauczyciele.

WPROWADZENIE I CEL PRACY

Edukacja zdrowotna to praktyka wychowawcza, która wymaga pogłębionych interdyscyplinarnych poszukiwań naukowo-badawczych oraz uregulowań formalno-prawnych w celu zwiększenia jej efektywności w placówkach oświatowo-wychowawczych, instytucjach ochrony zdrowia, mediach, zakładach pracy itp. Wyniki badań międzynarodowych pokazały, że szkolna edukacja zdrowotna nie tylko przyczynia się do poprawy zdrowia uczniów, ale także pomaga im odnosić sukcesy edukacyjne (Jourdan 2011, s. 13). W naszym kraju sposób realizowania tego typu

edukacji, związanej przede wszystkim z nauczaniem wychowania fizycznego, nie odpowiada „współczesnym kulturowo-cywilizacyjnym wyzwaniom w zakresie edukacji zdrowotnej w systemie kształcenia ogólnego” (Syrek 2009, s. 22). Oczekiwano utworzenia przedmiotu „edukacja zdrowotna” lub „zdrowie” prowadzonego przez specjalnie przygotowanych nauczycieli – „edukatorów zdrowia”. Rozwiązanie takie zostało jednak odrzucone z uwagi na wieloletni okres wdrażania. Barbara Woynarowska – jako współautorka projektu najnowszych zmian – zapowiada, że stanowią one dopiero „początek nowej historii szkolnej edukacji zdrowotnej” (Woynarowska 2008, s. 449). Edukacja zdrowotna w szkole to nie tylko zadanie nauczycieli wychowania fizycznego – aby była efektywna, powinna zostać włączona w program nauczania wszystkich przedmiotów szkolnych.

Celem pracy jest analiza miejsca edukacji zdrowotnej w kształceniu językowym na różnych etapach edukacyjnych. Prześledzono treści edukacji zdrowotnej zawarte w podstawie programowej, ze szczególnym uwzględnieniem przedmiotu język obcy nowożytny, a także zawartość podręczników do nauki języków obcych. Wyciągnięte wnioski mogą zachęcić nauczycieli (oraz kandydatów do tego zawodu) do zwrócenia większej uwagi na włączanie edukacji zdrowotnej w program zajęć przedmiotowych.

EDUKACJA ZDROWOTNA W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ – GŁÓWNE KIERUNKI ZMIAN

W pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem przełomowej dla polskiego systemu edukacji reformy podniesiono rangę edukacji zdrowotnej w szkołach. Przy tworzeniu podstawy programowej kształcenia ogólnego wykorzystano dwie definicje „edukacji zdrowotnej”. W dokumencie tym traktuje się ją jako „proces, w którym ludzie uczą się dbać o zdrowie własne i innych ludzi” bądź „proces dydaktyczno-wychowawczy, w którym dzieci i młodzież uczą się jak żyć, aby:

- zachować i doskonalić zdrowie własne i innych ludzi oraz tworzyć środowisko sprzyjające zdrowiu,
- w przypadku wystąpienia choroby lub niepełnosprawności aktywnie uczestniczyć w jej leczeniu lub rehabilitacji, radzić sobie i zmniejszać jej negatywne skutki” (Woynarowska 2010, s. 103; Woynarowska 2014, s. 11).

Istotną zmianą było wprowadzenie prozdrowotnej ścieżki edukacyjnej integrującej treści edukacji zdrowotnej, realizowanej w ramach różnych przedmiotów szkolnych bądź odrębnych modułów (Dz. U. z 1999 r., nr 14, poz. 129). Ostatecznie kolejne rozporządzenie dotyczące ścieżek edukacyjnych w podstawie programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. z 2002 r., nr 51, poz. 458) zdefiniowało „ścieżkę

edukacyjną” jako „zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu poznawczym i wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania przedmiotów lub w postaci odrębnych zajęć”. By doprecyzować szczegóły dotyczące wdrażania ścieżek edukacyjnych (w tym prozdrowotnej) w szkołach, w tym samym dokumencie zapisano:

Dyrektor szkoły zapewnia uwzględnienie problematyki ścieżek edukacyjnych w szkolnym zestawie programów nauczania. Realizację ścieżek edukacyjnych zapewniają nauczyciele wszystkich przedmiotów, którzy do własnego programu włączają odpowiednio treści danej ścieżki.

W wyniku reformy programowej z 2008 roku zrezygnowano ze ścieżek edukacyjnych, jednocześnie wprowadzając zmiany w dotychczasowym statusie szkolnej edukacji zdrowotnej. Ścieżki międzyprzedmiotowe wprowadzane zostały na zasadzie dowolności – w praktyce w wielu szkołach były one traktowane w sposób marginalny. Rezygnacja ze ścieżek paradoksalnie przyczyniła się do wzrostu znaczenia związanych z nimi treści, które zostały poddane wnikliwej analizie i w ogromnej większości włączone do podstaw programowych z poszczególnych przedmiotów (Skirmuntt 2009, s. 2–3).

W nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego zapisano m.in.: „Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest kształtowanie u uczniów nawyku dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu”. Treści nauczania – wymagania szczegółowe bezpośrednio lub pośrednio dotyczące edukacji zdrowotnej uwzględniono w wielu przedmiotach (podobnie jak wcześniej w ścieżce „edukacja prozdrowotna”). Zgodnie z nową podstawą programową w szkolnej edukacji zdrowotnej na wszystkich poziomach kształcenia wiodącą rolę pełni wychowanie fizyczne (Woynarowska 2014, s. 5).

MOŻLIWOŚCI REALIZOWANIA EDUKACJI ZDROWOTNEJ W SZKOLE NA RÓŻNYCH ETAPACH EDUKACYJNYCH

Treści edukacji zdrowotnej realizowane w szkole zależą od wieku i poziomu rozwoju uczniów, co w strukturze szkolnictwa odpowiada etapom edukacyjnym. Na I etapie edukacyjnym „wychowanie fizyczne i edukacja zdrowotna” jest jednym z jedenastu obszarów kształcenia zintegrowanego. Wymagania szczegółowe dotyczą głównie zdrowia fizycznego, a w szczególności: troski o ciało (higieny osobistej, dbałości o postawę ciała), zachowań sprzyjających zdrowiu (zdrowego odżywiania,

zachęcania do aktywności fizycznej), zachowania bezpieczeństwa (szczególnie w czasie zajęć ruchowych) i szukania pomocy w sytuacjach zagrożenia zdrowia lub życia (właściwego zachowania w chorobie). Ponadto treści edukacji zdrowotnej na etapie kształcenia zintegrowanego dotyczą także dbałości o zdrowie oraz bezpieczeństwo własne i innych, kontrolowania zdrowia, przestrzegania zaleceń lekarza i stomatologa, bezpieczeństwa w ruchu drogowym, relacji i współpracy z innymi, pomagania potrzebującym, ochrony środowiska przyrodniczego.

Na II etapie edukacyjnym wymagania szczegółowe, związane bezpośrednio lub pośrednio z edukacją zdrowotną, odnoszą się do wielu przedmiotów, zwłaszcza przyrody, wychowania fizycznego i języka obcego nowożytnego. Dotyczą one higieny osobistej, dbałości o zdrowie oraz środowisko. Warto zauważyć, że przeważają wymagania z zakresu zdrowia fizycznego. W podstawie programowej wychowania fizycznego uwzględniono: bezpieczeństwo (w czasie zajęć ruchowych, pobytu nad wodą, w górach, podczas uczestnictwa w ruchu drogowym) oraz sposoby postępowania w zagrożeniach zdrowia lub życia, troskę o ciało (hartowanie i ochronę przed nadmiernym nasłonecznieniem).

Na III i IV etapie edukacyjnym wymagania szczegółowe związane z edukacją zdrowotną także dotyczą wielu przedmiotów. Najważniejsze jest jednak wyodrębnienie edukacji zdrowotnej jako jednego z siedmiu bloków tematycznych podstawy programowej wychowania fizycznego w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych (Woynarowska 2014, s. 20–21).

Wyniki badań prowadzonych wśród nauczycieli na temat sposobu realiowania edukacji zdrowotnej w szkole po wprowadzeniu nowej podstawy programowej ujawniły, że niemal połowa dydaktyków nie wykazuje zainteresowania tym obszarem edukacji – nie potrafi wymienić nazwy żadnego programu promocji zdrowia, który jest prowadzony w ich szkole (Nowak 2012, s. 174). Trudno mówić o podejmowaniu konkretnych działań z dziedziny edukacji zdrowotnej przez nauczycieli np. przyrody, matematyki czy języka polskiego w sytuacji, gdy odpowiedzialni za koordynowanie edukacji zdrowotnej w szkołach nauczyciele wychowania fizycznego z dystansem odnoszą się do nowych zadań, a w co piątej szkole nie wdrożono aktualnej podstawy programowej wychowania fizycznego uwzględniającej edukację zdrowotną (Pośpiech 2009, s. 159–163). Warto jednak podkreślić, że trudności w realizowaniu edukacji zdrowotnej w szkołach nie są tylko polskim problemem. Wspieranie zdrowia uczniów w żadnym kraju nie stanowi pierwszoplanowego celu edukacji szkolnej, a nauczycieli, którzy nie odbyli w tej dziedzinie specjalnego treningu, trudno przekonać, aby podchodzili do edukacji zdrowotnej w sposób holistyczny, uwzględniając ją we wszystkich szkolnych przedmiotach nauczania (Jourdan 2011, s. 13–14).

EDUKACJA ZDROWOTNA W PROGRAMACH KSZTAŁCENIA JĘZYKA OBCEGO

Przedmiotem szkolnym, który stwarza doskonale warunki do realizowania edukacji zdrowotnej, jest język obcy nowożytny. Analiza treści nauczania języka obcego zapisanych w nowej podstawie programowej dla szkoły podstawowej pozwala na integrację treści prozdrowotnych z niemal każdym zagadnieniem opisanym przez wymagania programowe:

- człowiek (dane personalne, wygląd zewnętrzny, **uczucia i emocje**, zainteresowania),
 - dom (miejsce zamieszkania, opis domu, pomieszczeń i ich wyposażenia),
 - szkoła (przedmioty nauczania, przybory szkolne),
 - praca (popularne zawody),
 - życie rodzinne i towarzyskie (członkowie rodziny, koledzy, przyjaciele, **czynności życia codziennego, formy spędzania czasu wolnego**),
 - **żywnienie** (artykuły spożywcze, posiłki),
 - zakupy i usługi (rodzaje sklepów, towary, sprzedawanie i kupowanie),
 - podróżowanie i turystyka (środki transportu, kierunki świata),
 - kultura (święta, obrzędy),
 - **sport** (popularne dyscypliny sportu, sprzęt sportowy),
 - **zdrowie (samopoczucie, higiena codzienna)**,
 - świat przyrody (**pogoda**, rośliny i zwierzęta, krajobraz)
- (*Podstawa programowa...* 2008, s. 22–23).

Warto zauważyć, że w podstawie programowej dla języka obcego, podobnie jak w całym dokumencie, obowiązuje zasada kumulatorywności. Oznacza to, że wymagania z poprzedzających etapów edukacyjnym dotyczą etapów następnych. Treści dydaktyczne nie są powtarzane, lecz ulegają rozszerzeniu lub pogłębieniu (*Podstawa programowa...* 2008, s. 48).

W podstawie programowej języka obcego nowożytnego zapisano wiele wymagań szczegółowych, które związane są codziennym życiem ucznia, jego zachowaniami, uczuciami i umiejętnościami, a także zdrowiem i poznawaniem siebie. Wymagania programowe określają nie tylko zakresy słownictwa, które powinny być wprowadzone na danym etapie edukacyjnym, lecz także cele kształcenia. Uczeń po odbyciu cyklu zajęć powinien reagować formułowaniem wypowiedzi ustnej w prostych sytuacjach dnia codziennego: przedstawiać siebie i członków swojej rodziny; podawać swoje upodobania; mówić, co posiada i co potrafi robić; prosić o informacje; wyrażać swoje emocje oraz prośby i podziękowania. Powinien też współdziałać w grupie, np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych pracach projektowych. Umiejętności te można traktować w kategoriach zdrowia psychicznego

i społecznego oraz tzw. umiejętności życiowych (Wojnarowska 2002, s. 57–69; Suwiński 2013, s. 113–119).

Zakres tematów poruszanych w edukacji językowej umożliwia kształtowanie postaw sprzyjających rozwojowi umiejętności osobistych i społecznych dzieci. Prawie wszystkie cele edukacji zdrowotnej mogą być osiągnięte podczas lekcji języka obcego. Treści podstawy programowej uwzględniają wszystkie trzy główne wymiary zdrowia: fizyczny, psychiczny i społeczny.

Zalecana w podstawie programowej języka obcego nowożytnego współpraca w grupie podczas językowych prac projektowych stwarza okazję do rozwijania umiejętności społecznych, a także przygotowania się uczniów do uczestnictwa w działaniach na rzecz zdrowia i tworzenia zdrowego środowiska w domu, szkole i społeczności lokalnej.

Integracja edukacji językowej i zdrowotnej jest skuteczna dopiero wtedy, gdy nauczyciel uwzględnia edukację zdrowotną podczas osiągania konkretnych celów lekcji oraz na bieżąco wykorzystuje okazje do jej włączenia w sytuacjach spontanicznych. Sposób i stopień zaangażowania nauczyciela języka obcego w edukację zdrowotną uczniów zależy od rangi, jaką osobiście nadaje tym zagadnieniom edukacyjnym.

Proponowane przez Małgorzata Szpotowicz przykłady integracji edukacji językowej i zdrowotnej mogą dotyczyć również realizowania edukacji zdrowotnej w ramach innych przedmiotów szkolnych (Szpotowicz 2014, s. 87–91).

TREŚCI EDUKACJI ZDROWOTNEJ W PODRĘCZNIKACH DO NAUKI JĘZYKÓW OBCYCH

Sposób prowadzenia edukacji zdrowotnej w dużej mierze zależy od tego, w jakim stopniu kładą na nią nacisk autorzy podręczników i programów nauczania. Choć podręczniki zatwierdzone do użytku szkolnego muszą zawierać treści związane z edukacją zdrowotną, to jednak tematy mogą być tam przedstawiane w różny sposób. Nie zawsze podkreśla się zagadnienia dotyczące prozdrowotnego stylu życia oraz rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego ucznia, zwłaszcza w podręcznikach do nauki języków obcych, których jest szczególnie dużo, a wiele spośród dopuszczonych do użytku przez Ministerstwo Edukacji Narodowej to wydawnictwa anglojęzyczne przygotowane przez native speakerów. Należy pamiętać, że skuteczna realizacja edukacji zdrowotnej na lekcjach języka obcego wymaga aktywnego udziału nauczyciela, który świadomie eksponuje treści i postawy prozdrowotne (Szpotowicz 2014, s. 88).

Wykaz podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego, przeznaczonych do kształcenia ogólnego, które uwzględniają nową podstawę programową wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, znajduje się na oficjalnych stronach Ministerstwa Edukacji. Zgodnie z aktualnym wykazem w roku szkolnym 2015/2016 nauczyciele języków obcych mają bardzo duży wybór podręczników:

Tabela 1. Liczba podręczników do nauczania języków obcych dopuszczona do użytku na poszczególnych etapach edukacyjnych

	Język angielski	Język niemiecki	Język francuski	Język hiszpański	Język rosyjski
Klasy 1–3	33	7	3	-	-
Klasy 4–6	25	8	2	1	1
Gimnazjum	43	31	9	8	4
Szkoła ponadgimnazjalna	25	30	11	9	7

Źródło: lista podręczników dopuszczonych do użytku w roku szkolnym 2015/2016 [pozyskano z: http://men.gov.pl/podreczniki/dopuszczone_lista1.php, dostęp: 10.11.2015].

Poszukując sposobów realizowania szkolnej edukacji zdrowotnej na lekcjach języka obcego, analizowano najczęściej wybierane przez nauczycieli podręczniki do nauki języków angielskiego i niemieckiego na różnych etapach edukacyjnych (listę analizowanych podręczników zamieszczono w aneksie).

Wśród podręczników do nauki języka angielskiego dla I etapu edukacyjnego warto zwrócić uwagę na adresowany do klasy 1 szkoły podstawowej podręcznik *New Bingo! 1B*. W rozdziale poświęconym wyrażaniu uczuć i potrzeb (*Feelings and needs*) najmłodszy uczniowie uczą się takich wyrażen, jak: „I am happy”, „I am cold”, „I have a drink”. Opanowanie ich pozwala nabyć umiejętności życiowe ważne z punktu widzenia edukacji zdrowotnej (Woynarowska 2002, s. 57–69). Niestety, autorka nie uwzględniła problematyki zdrowego odżywiania – w celu zaspokojenia głodu i pragnienia proponuje się dzieciom colę oraz hamburgera. Ważne treści prozdrowotne zawiera część podręcznika adresowana do klasy 3 szkoły podstawowej *New Bingo! 3A*. Można tu znaleźć słowa i wyrażenia zachęcające do mycia rąk przed posiłkiem, chodzenia wcześniej spać, uprawiania sportu, jedzenia zdrowych produktów żywnościowych. Dzięki temu podręcznikowi dzieci uczą się też opisywania różnych dolegliwości, co może być przydatne w przypadku wystąpienia choroby

Przeznaczony dla klasy 2 podręcznik *English Adventure 2* zawiera dwa rozdziały poświęcone zdrowemu żywieniu. Pierwszy z nich ma na celu zapoznanie z koncepcją zdrowego odżywiania (*Healthy Food*) przez odróżnienie produktów zdrowych

od niekorzystnych dla zdrowia, a drugi poświęcony jest piramidzie żywienia (*Food Pyramid*). W kolejnej części tego podręcznika, adresowanej do klasy 3 (*English Adventure 3*), treści prozdrowotnych jest znacznie mniej. Koncentrują się wokół komunikowania swoich potrzeb, np. głodu i pragnienia, a także troski o higienę i regularne posiłki w szerszym kontekście opisu codziennych czynności.

W podręczniku *Backpack Gold 2* dla klasy 2 treści edukacji zdrowotnej sprowadzają się do przedstawienia słownictwa związanego z higieną osobistą oraz odróżnienia zdrowej żywności (*Eat Good Foods*) od ulubionych posiłków (*Favourite Foods*).

Podręcznik *New Happy House 2* dla klasy 2 zawiera rozdziały związane ze sportem i żywieniem, dzięki którym uczniowie uczą się nazywać dyscypliny sportowe, a także grupować produkty żywnościowe ze względu na własne preferencje oraz właściwości zdrowotne tych produktów.

W adresowanym do klasy 2 podręczniku *Hocus Pocus 2* odnajdujemy treści związane z preferencjami żywieniowymi. Służą do nauki nazywania żywności z różnych grup: warzyw, owoców, ryb, mięs, produktów mlecznych, jak również określania swoich wyborów żywieniowych, proszenia o posiłek bądź proponowania go innym. O akcentowaniu prozdrowotnego charakteru treści związanych z żywieniem decyduje jednak sam nauczyciel. Od niego zależy również, w jakim stopniu rozwinięte treści związane z aktywnością fizyczną, które pojawiają się w kontekście rozdziału poświęconego rodzinie

W podręczniku dla klasy 2 *Treetops 2* tematyka związana z edukacją zdrowotną została wprowadzona przez zachęcenie uczniów do przestrzegania zasad bezpieczeństwa podczas zabawy. Jeden z rozdziałów ma uświadamiać dzieci, że należy unikać brawurowej jazdy na rowerze czy deskorolce, nie zapominać o kasku, jeździć zawsze po ścieżkach rowerowych, a nocą nosić odblaski.

Edukacja zdrowotna w podręczniku *Bugs World 1* przeznaczonym dla klasy 1 związana jest z zachęcaniem dzieci do uprawiania sportu oraz jedzenia owoców i warzyw oraz wprowadzeniem podstawowych zwrotów dotyczących samopoczucia.

Podręcznik dla klasy 1 *English Quest 1* zawiera głównie treści o charakterze obrazkowym. Edukacja zdrowotna występuje w formie bardzo uproszczonej – sprowadza się do nazywania części ciała, produktów spożywczych i dyscyplin sportowych. Nauczyciel może rozszerzyć zagadnienia z podręcznika, wykorzystując dodatkowe materiały o treści promującej zdrowie i omawiając je również w języku polskim

Na podstawie analizy treści podręczników do nauki języka angielskiego na I etapie edukacyjnym można przyjąć, że na edukację zdrowotną poświęca się w ramach tego przedmiotu w klasach 1–3 około 4–8 godzin w ciągu roku.

Podręcznik *New Friends 2* dla klasy 5 zawiera dwa rozdziały poświęcone problematyce zdrowia. Znajdujemy tam treści dotyczące promowania aktywności fizycznej (*Healthy lifestyle & exercise*), a w szczególności wpływu uprawiania sportu na zachowanie zdrowia. Rozdział poświęcony żywieniu (*Healthy & unhealthy food*) skłania uczniów do dokonywania korzystnych dla zdrowia wyborów żywieniowych, m.in. dzięki utrwalaniu takich wyrażen, jak: „Sweets are bad for your teeth”, „Cola doesn't contain vitamins”, „Bananas and apples are healthy”. Podręcznik zawiera także treści pośrednio związane ze zdrowiem psychicznym i społecznym (w rozdziałach dotyczących emocji, wyglądu zewnętrznego oraz życia rodzinnego).

Treści powiązane z problematyką zdrowotną obecne są również w podręczniku dla klasy 4 *Starland 1*. Pojawiają się one przy okazji opisu dnia (np. ile godzin należy przeznaczyć na sen?), opisu części ciała, poruszania zagadnień związanych ze sportem i aktywnością fizyczną. Treści o charakterze prozdrowotnym mogą być również omawiane w kontekście rozdziałów o pogodzie i ubraniach (jak dobrze sposób ubierania się do pogody?) oraz jedzenia (rozmowy o dobrych i złych nawykach żywieniowych).

Edukację zdrowotną jedynie w niewielkim stopniu realizować można przy pomocy podręcznika dla klasy 4 *Team up 1*. Tylko dwa tematy zawierają interesującą nas problematykę: *I'm hot and thirsty* (wyrażanie potrzeb) oraz *Is there any food?* (lekcja dotycząca jedzenia). Warto podkreślić, że w całym podręczniku treści związane z edukacją zdrowotną pojawiają się jedynie na marginesie innych zagadnień, a ich uwzględnienie zależy od nauczyciela.

Podręcznik *Today 1* przeznaczony dla 4 klasy rozwija umiejętność komunikacji naturalnej przez naukę rozpoznawania nazw części ciała i produktów spożywczych. Treści bezpośrednio związane z edukacją zdrowotną zachęcają do rozwijania sprawności ruchowej oraz kształtują nawyki higieniczno-zdrowotne (m.in. przez opis porannej toalety oraz zasad higieny osobistej).

Także w podręczniku dla klasy 4 *LOOK! 1* wprowadzenie elementów edukacji zdrowotnej sprowadza się do pogłębienia treści rozdziału *Food and drink*. W rozdziale tym jedzenie nie jest traktowane w kategoriach związanych ze zdrowiem, a decyzję o poprowadzeniu tego tematu tak, by zawierał treści prozdrowotne, może podjąć jedynie nauczyciel. Zdecydowanie szerzej edukacja zdrowotna traktowana jest w kolejnej części podręcznika, adresowanej do klasy 5 (*LOOK! 2*). Materiał koncentruje się tu wokół wyrażen przydatnych podczas wizyty u lekarza, dotyczących samopoczucia („I feel cold/dizzy/hot/sick”), emocji, chorób i dolegliwości. Dzięki temu podręcznikowi uczniowie przyswajają słownictwo związane zachowaniem w czasie choroby, a także nawykami służącymi pielęgnowaniu zdrowia (częstym myciem rąk, myciem owoców przed jedzeniem itp.)

Podobne treści występują w podręczniku dla klasy 4 *Sky High Starter*. Szkoda tylko, że zdrowe produkty żywnościowe (np. ryby) nie zostały w nim odróżnione od niezdrowych (np. hot-dogów). Więcej elementów związanych z edukacją zdrowotną znajdujemy w podręczniku dla klasy 5 *Sky High 2*. W obszernym dziale dotyczącym zdrowia pojawiają się tematy oscylujące wokół zdrowego stylu życia, codziennych czynności, czasu wolnego. Uczniowie mają za zadanie opisać, jak można radzić sobie z przeziębieniem, spędzać wolny czas, zachować zdrowie, stosując odpowiednią dietę i uprawiając sport.

Propozycję interesującą z punktu widzenia edukacji zdrowotnej stanowi podręcznik dla klasy 6 *New Maxi Taxi 3*. Zawarte w nim treści w postaci zwrotów językowych, informacji, zadań dla uczniów motywują do prowadzenia zdrowego stylu życia. Rozdział drugi bogaty jest w słownictwo związane z propagowaniem korzystnego dla zdrowia sposobu odżywiania, ale znacznie więcej treści dotyczących zdrowia zawiera rozdział trzeci, który zachęca do dbałości o dietę przez m.in. analizę piramidy żywienia, wyraźne odróżnienie żywności zdrowej (owoców, ryb, warzyw, chudego mięsa) od szkodliwej dla zdrowia (chipsów, fast foodów, napojów gazowanych). Ponadto w rozdziale tym znajdują się również treści promujące aktywność fizyczną jako element zdrowego stylu życia, a także podstawowe pojęcia i zwroty odnoszące się do chorób i dolegliwości z nimi związanych oraz sposobów postępowania w przypadku różnych problemów ze zdrowiem (pojawia się nawet opis wizyty u lekarza). Do problematyki zdrowotnej autorki podręcznika powracają w rozdziale szóstym, w którym przedstawiona jest sylwetka sportowca jako wzoru do naśladowania w dziedzinie troski o zdrowie. Podkreślone zostaje zwłaszcza znaczenie zbilansowanej diety (z uwzględnieniem regularności posiłków) oraz aktywności fizycznej. Podręcznik *New Maxi Taxi* stanowi więc modelowe ujęcie edukacji zdrowotnej w kształceniu językowym na II etapie edukacyjnym.

W podręczniku adresowanym do klasy 6 *Go International 3* tłem dla treści dydaktycznych są podróże mające na celu poznanie kultury krajów anglojęzycznych. Tematyka prozdrowotna wyraźnie ustępuje tu wątkom kulturowym. Pojawiają się jednak elementy związane z psychicznym aspektem zdrowia, np. umiejętność nazywania emocji czy ostrzeżenie przed zbyt częstym oglądaniem telewizji.

Inny podręcznik dla klasy 6 *Hot Spot 3* zawiera m.in. rozdział o sporcie, w którym opisane są różne dyscypliny sportowe. Podczas lekcji przedmiotem rozmów mogą być prozdrowotne wartości aktywności fizycznej. Z edukacją zdrowotną związany jest też opis chorób i różnych dolegliwości. Nauczyciel może wprowadzić treści dotyczące zachowania w sytuacji choroby oraz możliwości zapobiegania różnym problemom zdrowotnym.

Jednym z podręczników do nauczania języka niemieckiego na poziomie gimnazjum jest *Kompas 3 neu* dla klasy 3. Elementy edukacji zdrowotnej zostały

wprowadzone w drugim rozdziale: *Być zdrowym*. Treści w nim zawarte uczą młodzież nazywać części ciała, opisywać różne dolegliwości i ich skutki, nazywać choroby, przedstawiając ich objawy, charakteryzować zdrowy styl życia, udzielać innym rad związanych z troską o zdrowie. Problematyka zdrowotna może być też poruszana przy opracowywaniu tematów dotyczących ekologii, mediów, czasu wolnego czy atrakcyjnego wyglądu.

Podręcznik *Welttour 1* został dopuszczony do nauczania języka niemieckiego w 1 klasie szkół ponadgimnazjalnych. W rozdziale poświęconym zdrowiu (*Gesundheit*) młodzież poznaje słownictwo związane z częściami ciała, uczy się informować o własnym samopoczuciu, nazywać choroby i dolegliwości. Uczniowie nabywają umiejętność samodzielnego formułowania wypowiedzi na temat zapobiegania chorobom, troski o zdrowie, a także przedstawiania prozdrowotnych zalet aktywnie spędzanego czasu wolnego i uprawiania różnych dyscyplin sportowych.

Program klasy 1 szkół ponadgimnazjalnych może być również realizowany z wykorzystaniem podręcznika *Neue Expedition Deutsch 1*. Każdy z ośmiu rozdziałów zawiera treści bezpośrednio lub pośrednio związane z edukacją zdrowotną. W rozdziale *Podróże* promowane są aktywne formy spędzania wolnego czasu, a w rozdziale *Nowe znajomości – nowe doświadczenia* opisane są: relacje międzyludzkie, naturalna potrzeba nawiązywania nowych kontaktów, umiejętności interpersonalne itp. Jeden z rozdziałów w całości poświęcony został zdrowiu. Z rozdziału tego uczeń może dowiedzieć się, jak nazywać poszczególne części ciała, opisywać dolegliwości, przeprowadzać rozmowę z lekarzem, kupować lekarstwa w aptece, zrozumieć informacje na ulotce farmaceutycznej, zapobiegać chorobom, udzielać porad dotyczących zdrowego stylu życia, przedstawiać wady i zalety różnych diet.

Jednym z najczęściej wybieranym przez nauczycieli języka niemieckiego podręczników dla szkół ponadgimnazjalnych jest *Alles klar*. Część 2b służy do nauki w II semestrze klasy 2. Analizując treści podręcznika pod kątem edukacji zdrowotnej, warto zauważyć, że dotyczą one jedynie zdrowia psychospołecznego, ze szczególnym uwzględnieniem kompetencji osobistych i społecznych. W rozdziale *Familie von heute, Familie von frueher, Konfliktezu Hause* zamieszczone są treści opisane jako: „człowiek – jego emocje, uczucia i cechy charakteru, życie rodzinne i towarzyskie, styl życia”. Służą do nauki nazywania i analizowania różnych emocji, których doświadcza młodzież, a także wyrażania aktualnych uczuć. Dzięki tym treściom uczniowie mogą opanować też umiejętność argumentowania potrzeby posiadania własnej rodziny i analizowania różnych modeli rodziny. W rozdziale tym poruszony jest również problem konfliktów interpersonalnych oraz umiejętności konstruktywnego rozwiązywania problemów w domu i w grupie kolegów. W rozdziale *Freundschaft, Liebe* zawarte są zagadnienia związane z miłością i przyjaźnią,

które uświadamiają uczniom wartość tych uczuć oraz uczą formułować oczekiwania wobec partnera i przyjaciół. Pojawia się również problem niepełnosprawności, jednak tylko w kontekście zwierząt pomagających osobom niepełnosprawnym w codziennym życiu.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Sposób włączania elementów edukacji zdrowotnej w proces kształcenia w dużej mierze zależy od tego, w jakim stopniu kładą na nie nacisk autorzy podręczników i programów nauczania. Chociaż podręczniki zatwierdzone do użytku szkolnego muszą zawierać treści związane z edukacją zdrowotną, to jednak tematy te mogą być przedstawione w różny sposób. Nie zawsze podkreśla się zagadnienia związane z prozdrowotnym stylem życia oraz rozwojem fizycznym, psychicznym i społecznym ucznia.

W edukacji zdrowotnej na lekcjach języka obcego nowożytnego bardzo dużą rolę odgrywa nauczyciel – to on podejmuje decyzję o wyborze programu oraz podręcznika. Chociaż wszystkie dopuszczone do użytku pomoce dydaktyczne zawierają treści ujęte w podstawie programowej, można zauważyć istotne różnice dotyczące rangi edukacji zdrowotnej.

Często treści o charakterze prozdrowotnym przedstawione są w sposób schematyczny czy symboliczny (opis części ciała, nazwy chorób i dolegliwości, dialog z lekarzem). Zdarza się również, że mają charakter antyzdrowotny (jeśli na lekcji o jedzeniu pojawia się wyłącznie tematyka dotycząca niezdrowych produktów żywnościowych: coli, hamburgerów, pizzy).

W niektórych podręcznikach zagadnienia związane ze zdrowiem zaprezentowane zostały modelowo: treści prozdrowotnych jest dużo, mają różnorodny charakter, pojawiają się w kontekście umiejętności psychospołecznych, bezpieczeństwa, wyrażania emocji i potrzeb, a także nowych zagrożeń dla zdrowia w wymiarze fizycznym, psychicznym i społecznym.

Warto zachęcać nauczycieli języków obcych, aby podczas wyboru podręczników kierowali się nie tylko stroną merytoryczną i metodyczną, ale także możliwością realizacji treści wychowawczych oraz związanych z edukacją zdrowotną.

LITERATURA

Jourdan D., 2011, *Health education in schools. The challenge of teacher training*. Saint-Denis, National Institute for Prevention and Health Education.

- Lista podręczników dopuszczonych do użytku w roku szkolnym 2015/2016* [pозyskano z: http://men.gov.pl/podreczniki/dopuszczone_lista1.php, dostęp: 10.11.2015].
- Nowak P.F., 2012, *Realizacja edukacji zdrowotnej w szkole w opiniach nauczycieli*. „Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu”, t. 18(3), 171–175.
- Podstawa programowa z komentarzami*, 2008, t. 3: *Języki obce w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*. Warszawa, MEN.
- Pośpiech J., 2009, *O reformowaniu wychowania fizycznego – refleksje zamiast polemiki*. „Zdrowie – Kultura Zdrowotna – Edukacja”, t. 4, 159–163.
- Skirmuntt G., 2009, *Dlaczego w nowej podstawie programowej nie ma ścieżek edukacyjnych? Materiały Edukacyjne ORE*. Warszawa, CODN.
- Suwiński E., 2013, *Zadania edukacji zdrowotnej w rozwijaniu umiejętności życiowych*. „Zeszyty Naukowe WSHE”, t. 37, 113–119.
- Syrek E., 2009, *Promocja zdrowia poprzez edukację zdrowotną w systemie kształcenia ogólnego dzieci i młodzieży – współczesna potrzeba i konieczność*. „Zdrowie – Kultura Zdrowotna – Edukacja. Perspektywa społeczna i humanistyczna”, t. 3, 17–24.
- Szpotowicz M., 2014, *Edukacja zdrowotna w podstawie programowej różnych przedmiotów – Język obcy nowożytny*. W: B. Woynarowska (red.), *Organizacja i realizacja edukacji zdrowotnej w szkole. Poradnik dla dyrektorów szkół i nauczycieli szkół podstawowych*. Warszawa, ORE, 87–91.
- Woynarowska B., 2010, *Edukacja zdrowotna. Podręcznik akademicki*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Woynarowska B., 2008, *Edukacja zdrowotna w szkole w Polsce. Zmiany w ostatnich dekadach i nowa propozycja*. „Problemy Higieny i Epidemiologii”, t. 89(4), 445–452.
- Woynarowska B., 2002, *Kształtowanie umiejętności życiowych u dzieci i młodzieży – wyzwania dla szkoły*. „Chowanna”, t. 1(18), 57–69.
- Woynarowska B., 2014, *Status i miejsce edukacji zdrowotnej w podstawie programowej kształcenia ogólnego*. W: B. Woynarowska (red.), *Organizacja i realizacja edukacji zdrowotnej w szkole. Poradnik dla dyrektorów szkół i nauczycieli szkół podstawowych*. Warszawa, ORE, 20–21.

ANEKS: WYKAZ ANALIZOWANYCH PODRĘCZNIKÓW

Podręczniki do nauki języka angielskiego na I etapie edukacyjnym:

- Appel M., Zarańska J., *HocusPocus 2. Podręcznik do języka angielskiego dla szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Corbett J., O' Farrell R., Kondro M., *English Quest 1*, Macmillan Polska.
- Herrera M., Pinkley D., *Backpack Gold 2*, Pearson Central Europe.

- Howell S.H., Kester-Dodgson L., *Treetops 2*, Oxford University Press Polska.
- Maidment S., Roberts L., *New Happy House 2. Podręcznik dla szkoły podstawowej*, Oxford University Press Polska.
- Read C., Soberón A., *Bugs World 1. Podręcznik dla szkoły podstawowej*, Macmillan Polska.
- Wieczorek A., *New Bingo! Część 3A. Podręcznik do języka angielskiego dla szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Wieczorek A., *New Bingo! Części 1A–1B. Podręcznik do języka angielskiego dla szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Worrall A., *English Adventure 2. Podręcznik dla szkoły podstawowej*, Pearson Central Europe.
- Worrall A., *English Adventure 3. Podręcznik dla szkoły podstawowej*, Pearson Central Europe.

Podręczniki do nauki języka angielskiego na II etapie edukacyjnym:

- Abbs B., Freebairn I., Łoś-Sapiejewska D., *Sky High 2*, Pearson Central Europe.
- Abbs B., Freebairn I., Łoś-Sapiejewska D., *Sky High Starter*, Pearson Central Europe.
- Beare N., *Evolution plus 1*, Macmillan Polska.
- Bowen P., Delaney D., Anyakwo D., *Team Up 1*, Oxford University Press Polska.
- Elsworth S., Rose J., Tetiurka M., *LOOK! 1*, Pearson Central Europe.
- Elsworth S., Rose J., Tetiurka M., *LOOK! 2*, Pearson Central Europe.
- Evans V., Dooley J., *Starland 1*, EGIS.
- Granger C., Stannett K., *Hot Spot 3. Podręcznik dla szkoły podstawowej*, Macmillan Polska.
- Otwinowska-Kasztelanica A., Walewska A., *New Maxi Taxi 3*, Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Skinner C., Bogucka M., *New Friends 2. Podręcznik dla szkoły podstawowej*, Pearson Central Europe.
- Todd D., Thompson T., Abbs B., Freebairn I., *Today 1*, Pearson Central Europe.
- Tulip M., Bianchi C., Wypychowicz A., *Go International 3*, Wydawnictwo Szkolne PWN.

Podręczniki do nauki języka angielskiego i niemieckiego na III i IV etapie edukacyjnym:

- Betleja J., Nowicka I., Wieruszewska D., *Expedition Deutsch 1A. Podręcznik z ćwiczeniami. Język niemiecki dla szkół ponadgimnazjalnych*. Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Łuniewska K., Tworek U., Wąsik Z., *Alles klar 2b. Kurs dla początkujących i kontynuujących naukę po gimnazjum. Podręcznik z ćwiczeniami dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, WSiP.

Mróz-Dwornikowska S., Szachowska K., *Welttour. Język niemiecki dla szkół ponadgimnazjalnych. Część 1*, Nowa Era.

Reymont E., Sibiga A., Jezierska-Wiejak M., *Kompass 3 neu. Podręcznik do języka niemieckiego dla gimnazjum*, Wydawnictwo Szkolne PWN.

HEALTH EDUCATION IN LANGUAGE LEARNING IN THE LIGHT
OF CURRICULA AND BOOKS TO LEARN FOREIGN LANGUAGES

Abstract: According to the current core curriculum, the leading role in the school health education is played by physical education. To ensure greater efficiency in health-related learning content should be constantly present in other school subjects. Excellent conditions for the implementation of health education create foreign language lessons. This is shown not only in an analysis of the curriculum of the subject, but also in suggestions of methodologists, and above all, the analysis allowed for use in schools textbooks. The realization of health education in the framework of a modern foreign language depends largely on the decision of the teacher. It is, therefore, necessary to sensitize teachers, and especially students of foreign philology, specializing in teaching, to the need for integrating health-related content with a program of language learning. International studies have shown that this practice is not only improving the health of students, but also increases the educational achievements of students.

Keywords: health education, language training, core curriculum, teachers.